

Pieter Kan

de buurman van de boswachter

HENK WIJKHUISEN

Op een zaterdagochtend in september 1992 stond een man vanuit een ziekenhuis naar buiten te staren. Binnen lag zijn twee jaar oude zoontje na een kritieke nacht te herstellen van een astmatische allergie. Buiten lag een enorme smogdeken over Haarlem. Het verband werd snel gelegd en na jaren van dagelijks medicijngebruik leidde dit tot een exodus naar de Provence. In Nederland werd door de toenemende luchtvervuiling de kans dat zijn kinderen ooit van de medicijnen af zouden komen vrijwel nihil.

In de regio Zuid-Kennemerland was Pieter Kan wereldberoemd. Hij was actief in de KNNV en was één van de voortrekkers van de zeer succesvolle vlinderwerkgroep in dit gebied. Bioloog, onderwijzer en getrouwd met een telg uit de Borski's- van der Vliets, die heersten over de duinen nabij Haarlem. Vanaf de negentiende eeuw kocht dit geslacht vrijwel alle grote Bloemendaalse landgoederen en duingebieden aan. De thuisbasis was aanvankelijk op het landgoed Elswout en later op het buiten Duinlust. Dat verklaart de meer dan gewone betrokkenheid van de familie Kan met deze landgoederen.

De belangrijkste reden voor zijn vertrek was de ge-

zondheid van zijn kinderen. Onder normale omstandigheden zou er een kans zijn dat de kinderen over de allergie heen zouden groeien, maar in het dicht slibbende West-Nederland is dit zo goed als uitgesloten.

Pieter Kan verliet in april van dit jaar het meest idyllische plekje rond Haarlem als ecologisch vluchteling. Zijn Arcadia grensde aan de buitens Elswout en Duinvliet, waar het woongenot regelmatig geschaad werd door zijn buurman Staatsbosbeheer. Een openhartig relaas over de burens werd ons deel.

Veranderingen

Een sterke betrokkenheid met de landgoederen Duinvliet, Elswout en Middenduyn gaven regelmatig aanleiding tot frustraties. Vijftien jaar geleden waren de aan Elswout grenzende bewoners in het Bovenwegkwartier en Ramplaankwartier zeer betrokken bij het landgoed Elswout. Samen met Staatsbosbeheer hielpen vrijwilligers met allerlei werkzaamheden, op en rond de landgoederen. Na de komst van een nieuw districtshoofd werden deze contacten snel afgebouwd en ging het landgoed een nieuwe fase in. Waar het landgoed eens een verweven geheel met haar omgeving vormde, werd het nu ontkoppeld en omgevormd tot een park in de meest enge zin van het woord. Hiervoor moest veel wijken.

Je hoeft niet naast Elswout te wonen om te ervaren dat dit landgoed de afgelopen decennia van karakter is veranderd. Als *park* wordt het steeds mooier. De voor Elswout kenmerkende prieeltjes zijn opgeknapt, de Orangerie is gerenoveerd, het padenstelsel veranderd en gazons werden aangelegd. Maar volgens Pieter wordt er weinig rekening gehouden met de unieke natuurwaarden van het landgoed en de landschapswaarden er omheen. Als voorbeeld schetst hij de schrikbarende achteruitgang van dagvlinders in Elswout, terwijl in de overige natuurgebieden van Zuid-Kennemerland er juist een toename van dagvlinders te constateren was.

Eén van de redenen is dat de weilanden teveel gemaaid, gerold en bemest worden. Pieter: "Als men alleen al de randen die tegen het bos liggen minder strak en consequent zou maaien en een deel van deze randen een jaar zou laten overstaan, zouden dat al een zeer positieve effecten op de vlinders hebben. Eén van de argumenten om de voormalige beheersboerderij op te doeken was dat de weilanden teveel bemest werden, wat ten koste ging van de verscheidenheid aan kruidachtige planten. Men wilde bloemrijke hooilanden, maar vandaag de dag staat op alle weilanden in en om Elswout nog altijd vee te grazen. De boerderij was één geheel

"Pieter Kan en familie; de eerste ecologische vluchtelingen?" (foto: Pieter Kan)

De ontluistering van Elswout in volle gang. Een parkeerterrein wordt aangelegd naast de oude boerderij (foto: Henk Wijkhuizen).

met het landgoed en werd met tal van oneigenlijke argumenten de nek omgedraaid. De karakteristieke schuren rond de boerderij werden gesloopt, het zouden bouwvallen zijn en de omgeving werd geschoond. Juist de aanwezigheid van die boerderij gaf een enorme rijkdom aan planten en dieren".

De boerderij

Pieter: "Ik heb al opgemerkt dat het verlies van de boerderij een aderlating heeft betekend voor de culturele en ecologische waarde van het landgoed. Ook in de omliggende wijken was men vol van de boerderij en had men een grote betrokkenheid bij het reilen en zeilen ervan. Toen de afbouw van de boerderij bekend werd gaf dat een golf van protest bij de omwonenden, waarop Staatsbosbeheer een beheerscommissie in het leven riep, waarin de woordvoerders van de verschillende protesterende instanties konden deelnemen. Helaas werden veel afspraken met de beheerscommissie niet nageleefd. Het verzet was gekanaliseerd en het duurde dan ook niet lang of de door Staatsbosbeheer bedachte beheerscommissie werd ontbonden en afgevoerd in de anonimiteit. De liquidatie van de boerderij was een feit en het verzet verstomde. Volgens Staatsbosbeheer was de boerderij niet meer

rendabel en was het beleid geworden om geen vee meer te houden. Vreemd genoeg werd een groot deel van de koeien verhuisd naar de Wieden om daar door Staatsbosbeheer als beheersvee te worden ingezet. De weg was vrijgemaakt voor verplaatsing van de manege die toen midden op het landgoed zat". Vanwege de directe bemoeienissen met de boerderij werd de familie Kan "gestraft" door een berg puin voor hun huis te storten van twee meter hoog en vijf meter lang, waardoor de oprit maanden geblokkeerd werd. Ook werd de auto van de familie Kan op een dag bewerkt met carbolineum. Dreigementen en intimidatie werden niet geschuwd. Pas na een gesprek met de toenmalige directeur van Staatsbosbeheer, die meermalen zijn excuus maakte en zich schaamde voor deze gang van zaken, bleven de pesterijen achterwege. Ook het regiohoofd en met name de opzichter maakte zijn excuus. Hoewel, tijdens de verkoop van huize Kan werd in het vroege voorjaar van 1996 het pad langs zijn huis tijdens de gladheid niet gestrooid. Het pad langs huize Kan betreft een eigen weg van Staatsbosbeheer die toegang geeft tot Duinvliet. Pieter moest toezien hoe zijn entree spiegelglad bleef en de strooimachine pas weer voorbij zijn woning werd aangezet.

Elsowout

Papier is geduldig en dat geldt natuurlijk ook voor een beheersplan van Elswout. Daar staat bijvoorbeeld in dat er geen gebruik gemaakt mag worden van herbiciden. Er wordt echter sinds jaar en dag gespoten, vooral langs de randen van de weilanden langs het bos. De achterliggende reden is om distels en brandnetels weg te spuiten. Het faunabeheer is niet veel beter. Pieter: "Vorig jaar werd er zelfs nog half april gekapt. Dat is nota bene als het broedseizoen in volle gang is en de ijsvogels al aan het baltsen zijn. De omstandigheden voor dit schitterende, maar kwetsbare vogeltje zijn natuurlijk ideaal. Helaas liggen tegenwoordig overal langs de waterloopjes paden. En dat in combinatie met de toegenomen recreatiedruk heeft ervoor gezorgd dat de beide paartjes weer snel verdwenen waren. Het is een publiek geheim dat er in de wa-

Het "begrazingsproject" in Middenduin. De paardjes worden bijgevoerd met hooi (foto: Henk Wijkhuizen).

Overal in Elswout komt men de parkachtige sfeer tegen, zoals hier bij de Grote Vijver (foto: Henk Wijkhuisen).

terloopjes overigens de nodige palingfuiken staan en dat de vangst achter de hoofdingang verwerkt wordt. En wie weet wat er allemaal nog meer in die fuiken belandt".

In Elswout zijn na de stormen van 1990 en 1991 veel gevallen beuken blijven liggen, wat op zich een mooi en ecologisch verantwoord streven is. Veel dieren, planten en vooral paddestoelen kunnen hier voordeel van hebben. Pieter: "....wie schetst mijn verbazing toen er midden in de zomer regelmatig wagens in het bos stonden, waarvan de eigenaar hout aan het zagen was, vermoedelijk voor de open haard!".

De Orangerie

Ook rondom Elswout is het landschappelijk karakter verloren gegaan. In de oude ommuurde tuin werd een tennisbaan aangelegd met 's avonds vreselijk felle verlichting. Op het charmante koeiepaadje werd verlichting aangebracht, wat vanwege een enorm, niet aflatend protest van het Ramplaan-kwartier weer werd teruggedraaid. De oude beu-

De Elswoutslaan was één van de mooiste lanen met oude, hoge beuken. Inmiddels zijn de laatste oudjes omgezaagd (foto: Henk Wijkhuisen).

ken op de Elswoutslaan werden voor een groot deel geveld. Nu was dat laatste misschien wel nodig, maar het sloeg een gat in wat ooit de mooiste laan van Nederland was. En natuurlijk heeft de komst van een restaurant op het landgoed in de voormalige Orangerie voor heel veel onrust en problemen gezorgd.

Wie momenteel de boerderij zoekt, komt terecht op een enorm parkeerterrein. In de boerderij huist een manege die vroeger in de oude stallen naast het grote landhuis zat. Naast het parkeerterrein liggen de trieste restanten van de oude aardappelkelder, die ooit herbouwd moet worden. Het enorme parkeerterrein moest voorzien in de behoefte van de uitbater van de Orangerie. Met wat hak- en breekwerk, de meeste schuren waren reeds gesloopt, is dat gelukt.

De Orangerie is nog niet zolang geleden gerestaureerd op kosten van een conglomeraat dat er een horecabestemming aan wilde geven. Niet gehinderd door commercieel inzicht verpachtte Staatsbosbeheer voor zestig jaar de Orangerie voor een bedrag dat na twee grote bruiloften is terugverdiend.

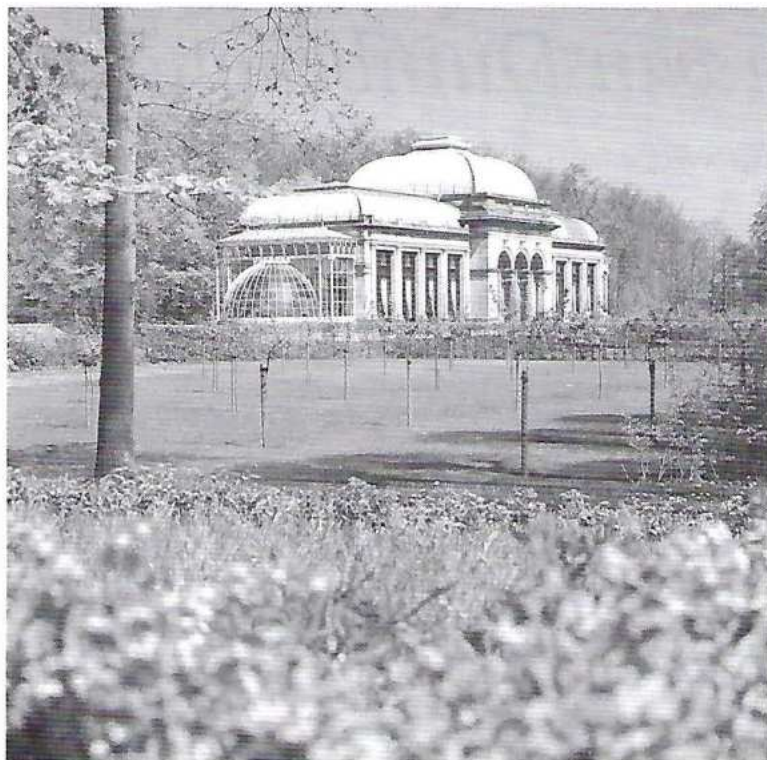
Tegenover de nadelen staat overigens een groot voordeel dat het autoverkeer nu aan de rand van het landgoed blijft. De situatie dat de hele oprijlaan vol stond met blik is gelukkig verleden tijd. Vanuit de natuurdoelstelling had echter die druk op het landgoed nooit mogen ontstaan.

Duinvliet

Het landgoed Duinvliet werd in april 1981 voor een zeer laag bedrag door de oude nazaten van Borski-van der Vliet min of meer weggegeven aan Staatsbosbeheer. Men hoopte dat Duinvliet in goede handen kwam. Het landgoed was bekend om de vele verschillende stinseplanten die daar ooit in grote hoeveelheden voorkwamen. Na de openstelling voor het publiek is het landgoed met hulp van vele vrijwilligers geschoond, waarna de bemoeienis van Staatsbosbeheer zo goed als op hield. Op verzoek van de familie Kan werden langs de paden bij de ingang van het bos grote palen aangebracht om het steeds meer toenemend wild parkeren tegen te gaan. Helaas is Duinvliet een hondenuitlaatplaats geworden, waar vooral in het voorjaar veel bloeiende stinseplanten worden geplukt of in zijn geheel worden uitgegraven. Dit terwijl al deze plantjes in elke kwekerij voor een paar kwartjes te krijgen zijn. Een voorbeeld van natuurminnend Nederland!

Middenduin

Ook op het landgoed Middenduin gingen de positieve en negatieve ontwikkelingen hand in hand. Jarenlang leek Middenduin ontsnapt aan de aandacht van menig recreant. De entree is nogal verborgen. Vlak naast een statig woonhuis staat een houten bord met de naam "Middenduin" erop. Men was zich niet of nauwelijks bewust van de aanwezigheid van dit natuurgebied. Velen bleven daardoor onbekend met de schoonheid die achter dit bord schuilging. Maar daar is inmiddels verandering in gekomen. Pieter: "Al jaren is een speciaal deel van Middenduin aangewezen om te trimmen, zodat wandelaars en trimmers elkaar niet steeds voor de voeten hoeven te lopen. Onder andere door deze trimbaan werd Middenduin steeds

De Orangerie op Elswout heeft geleid tot een enorme toename van publiek en de aanleg van een groot parkeerterrein nabij de boerderij (foto: Henk Wijkhuisen).

bekender en is het aan de vergetelheid ontrukt, wat tegenwoordig een ieder al wandelend kan ervaren". Niet alleen wat natuurwaarden betreft, maar zeker ook wat betreft de cultuur-historische betekenis is Middenduin een zeer interessant gebied. Het huidige uiterlijk is voornamelijk het gevolg van een zandafgraving, die van 1856 tot 1948 plaatsvond. Jarenlang deed de grote afgraving dienst als bloembollenveld en lagen er naast de Zanderijvaart de nodige particuliere volkstuintjes. In 1990 beëindigde Staatsbosbeheer de pacht van het bloembollenveld de Zanderij en maakte hiervan een natte duinvallei. Door de combinatie van nat-, vochtig-, en droogduin was er in Middenduin een zeer rijke flora en kwamen er nog zeer veel verschillende dagvlinders voor.

Op verzoek van Staatsbosbeheer aan de Vlinderstichting is in Middenduin in 1990 een vlinderonderzoek gestart. Hierdoor kon meer informatie over het gebied worden vergaard. In principe ging men bij het onderzoek uit van een periode van tien jaar. In 1992 werd het onderzoek op aanvraag van Staatsbosbeheer uitgebreid om onder andere de ontwikkelingen op het uit de pacht genomen bollenveld te kunnen volgen. De ontwikkelingen op het bollenveld zouden de eerste vijf jaar intensief worden gevolgd door middel van onderzoeksroutes voor vlinders en vegetatie (zie "Bevlogen prikebenen van Zuid-Kennemerland door Chris van Deursen en Pieter Kan in DUIN no. 1, februari 1993). Aan de Vlinderstichting werd gevraagd om een maaischema voor een deel van Middenduin te maken. Het voormalig bollenveld zou ontoegankelijk blijven voor publiek.

Pieter: "Helaas werd na twee jaar zonder overleg afgeweken van het voorgestelde maaibeheer en werd er een wandelpad aangelegd dwars door de Zanderij. Het werd de onderzoekers door toezicht-houders verboden om van het wandelpad af te gaan, ofschoon de vergunning van Staatsbosbeheer dit wél toestond. In diezelfde periode werd de pacht van de volkstuintjes door Staatsbosbeheer

beëindigd, de tuintjes werden platgewalst en met behulp van bulldozers realiseerde men natuur. Bestaande onderzoekstransecten verdwenen onder een meter zand of werden zonder pardon weggeschoven. Deze nieuwe natuur werd een handje geholpen en ingezaaid met een heerlijk ruikend veldboeket. Daar kwamen onder andere prachtige, pimpelpaarse slaapbollen uit te voorschijn. Om vooral de link naar de bestaande natuur niet helemaal kwijt te raken werd nog een blik parnassia opengetrokken en op de nieuwe, vrij gekomen stukken uitgezet. Een nieuwe, kleurrijke en ook nog zeldzame natuur was op één dag geboren. Tot overmaat van ramp werd het Schippersduin achter de Zanderij opengesteld. Door dit kwetsbare stukje natuur werd een pad gemaaid waar voorheen nog zeldzame keverorchissen bloeiden".

Trimmers en wandelaars doorkruisen nu het gebied, waar men eens alleen aan de hand van de boswachter spannende momenten kon beleven. Maar die boswachter heeft men niet meer nodig, Staatsbosbeheer trouwens ook niet, want de boswachter van Middenduin heeft om medische redenen de Dienst(woning) moeten verlaten. Pieter: "Uiteindelijk heeft die man, die veel gevoel had voor de werkelijke natuur en schoonheid van het gebied, de strijd moeten opgeven. Ondanks het verbod om te trimmen buiten het aangewezen trimparcours renden velen op de wandelpaden. Het gevolg was veel fysieke en geestelijke agressie tegen de boswachter, die uiteindelijk onvoldoende steun kreeg van zijn baas om dit werk op deze manier vol te houden".

Epiloog

Pieter: "Het beleid van Staatsbosbeheer lijkt erop gericht om zoveel mogelijk geld te besparen. Dat gebeurt onder andere door opheffen van het toezicht. Men lijkt alles goed te vinden en laat het publiek overal toe; alles wordt opengesteld. Een mooi streven, maar misschien is de tol wel erg hoog. In een dicht gegroeide wereld als de Randstad zijn rustgebieden voor de resterende flora en fauna onontbeerlijk. Niet alles gaat samen met honden, auto's en mountainbikes.

Oude, vaak vervallen boswachtershuisjes werden de laatste jaren voor enorme bedragen verkocht en zijn nog eens rijkelijk belast met erfpacht.

Ik heb dan ook de indruk dat "natuur" voor Staatsbosbeheer in Bloemendaal meer hét decor vormt voor een steeds efficiënter draaiende, commerciële onderneming. Misschien zal het daar de komende jaren met alle natuurgebieden in de Randstad op uitdraaien en blijven er nog slechts afgeleefde recreatieparken aan zee over. Parken die omringd worden door torenflats, vliegvelden en autobanen. Het beeld van het Hydepark in New York dringt zich aan me op, maar wat eenmaal weg is, krijg je maar heel moeilijk weer terug".